

نقش و تاثیر رفتارهای حمایتگرانه در پیشبرد و اثر بخشی دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی لبنان)

دکتر محمد تقی آذر شب^۱

ستار آهنین جان^۲

چکیده

از زمان شکل‌گیری دولت-ملت‌ها در عرصه بین‌المللی تا اوایل قرن بیستم، ارتباطات میان دولت-ملت‌ها عمدتاً به شیوه‌های رسمی و دیپلماتیک انجام می‌شد. اما مطرح شدن مولفه‌های جدیدی مانند انقلاب-ارتباطات، فعال شدن بازیگران غیردولتی و... باعث شد تا کشورها برای تحقق منافع ملی خود استراتژی‌های جدیدی را در کنار دیپلماسی رسمی خود تعریف و بکار گیرند. دیپلماسی عمومی از کارآمدترین این استراتژی‌ها می‌باشد. ایران با برخورداری از فرهنگ و تمدن غنی اسلامی-ایرانی، دارای موقعیت و توان فراوانی برای بهره‌مندی از دیپلماسی عمومی می‌باشد، که پیروزی انقلاب اسلامی در این کشور، این امر را تا اندازه‌ای محقق کرده است. جمهوری اسلامی ایران در صدد است، دیپلماسی عمومی خود را در کشورهای مشابه به لحاظ فرهنگی و تاریخی فعال نماید. لبنان با دارا بودن این شرایط و مولفه‌ها نمونه‌ای مناسب برای این مدل می‌باشد. در این مقاله تلاش می‌شود تا با تبیین مفهوم رفتارهای حمایتگرانه، تاثیر و نقش آنها در پیشبرد دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران در لبنان مورد بررسی قرار گیرد.

واژه‌گان کلیدی: رفتارهای حمایتگرانه، اقدامات انسان‌دوستانه، جمهوری اسلامی ایران، لبنان.

۱- دانش‌آموخته دکتری روابط بین‌الملل و مدرس دانشگاه، تهران، ایران. m.azarshab@gmail.com

۲- کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) s.ahaninjan@gmail.com

مقدمه

موضوع رفتارهای حمایتگرانه از جمله مباحثی است که در معارف دینی و در نزد ادیان و مذاهب مختلف مورد توجه جدی قرار گرفته است. مروری در منابع دینی در زمینه‌های حمایتگری مشخص می‌سازد که مبارزه با فقر به اندازه‌ای مورد اهتمام بوده است که تجویزات حمایتگرانه به عنوان یک اصل مشترک در عموم ادیان و مذاهب قابل شناسایی است. تا آنجایی که هیچکدام از ادیان، ملل، مکاتب و... به نقض و نفی حمایتگری و اصول حمایتی نپرداخته‌اند بلکه تجویز رفتارهای حمایتگرانه را به عنوان نقطه درخشان آموزه‌هایشان مطرح نموده و در معرض دید دیگران قرار داده‌اند. این موضوع در اسلام نه تنها به عنوان یک اصل انکار ناشدنی تلقی گردیده بلکه یکی از معیارهای تحقق دین‌مداری و ایمان شناخته شده است و بدون آن عبادت‌گری انسان به کمال خود نمی‌رسد و کسانی را که نسبت به حمایت از محرومین غافل باشند را از دایره ایمان خارج می‌داند. (سرخیل، ۱۳۸۹: ۲۵)

رفتارهای حمایتی در ساختار اقتصادی و سیاسی جمهوری اسلامی ایران به عنوان نظامی اسلامی نسبت به سایر کشورهای جهان و علی‌الخصوص کشورهای اسلامی، نمود بارز و ملموس‌تری دارد. چنانچه با پیروزی انقلاب اسلامی ایران، یکی از طبقاتی که به شدت مورد توجه معمار انقلاب قرار گرفت، محرومین و مستضعفین داخلی و خارجی بوده‌اند، تا اندازه‌ای که امام خمینی (ره) انقلاب اسلامی را انقلاب محرومین و مستضعفین نامیده‌اند. به بیانی دیگر یکی از محورهای اصلی در تفکرات امام خمینی (ره) که ناظر بر نگرش احساس مسئولیت دینی و تعهد انسانی به سرنوشت محرومین و مستضعفین عالم بوده و بازتاب آن در قانون اساسی و راهبردهای کلان سیاست خارجی متجلی است موضوع

رفتارهای حمایتگرانه بین المللی می باشد. پیگیری اصل حمایت از محرومین به منزله یکی از سرفصل های مهم دستگاه سیاست خارجی کشور می تواند عامل مهمی در شکل گیری و ساماندهی ارتباط با توده های مردمی در جوامع هدف باشد، بویژه آنکه تعامل با ملل و جوامع گوناگون در کنار دیپلماسی رسمی با دولتها منجر به تحقق هر چه مطلوبتر منافع ملی می شود. (آهنین جان، ۱۳۹۱: ۷۷)

مفهوم رفتارهای حمایتگرانه (تعاریف، ویژگی و محورها)

برای پی بردن به چیستی رفتارهای حمایتگرانه، ابتدا باید به این سوال پاسخ داده شود که اساسا محروم کیست و چه عواملی سبب محرومیت می شوند؟ در یک بررسی اجمالی می توان گفت که تمام انسان هایی که دچار ریزش از سطح رفاه و تامین اجتماعی می شوند و امکان بهره مندی از خدمات متعارف نظام رفاه و تامین اجتماعی را ندارند به عنوان محروم شناخته می شوند. به عبارت دیگر ریزش های نظام رفاه و تامین اجتماعی را محرومین می نامند. محرومیت دلایل متعددی از قبیل حوادث و بلایای طبیعی و غیر طبیعی، مسائل اجتماعی و مشکلات اقتصادی و ... را دارد که البته بعضی از آنها ریشه در معادلات بین المللی و عناصر خارج از مرزهای جغرافیایی داشته و به مردم کشوری تحمیل می شوند. (سرخیل، پیشین: ۷۰)

رفتارهای حمایتگرانه در این پژوهش در معنایی خاص بکار رفته است و با حمایت های انساندوستانه ای که در دیدگاه مادیگرایانه غربی و نظام سرمایه داری وجود دارد تمایز جدی دارد؛ یعنی حمایت به اقدامات و سیاستهای اطلاق می شود که از محیط داخلی جامعه اسلامی آغاز می شود و در امتداد از مرزهای ملی فراتر می رود و از معبر سیاست خارجی

به جوامع دیگر نیز سرایت می‌کند. به بیان دیگر کمک‌های بشر دوستانه مبتنی بر آموزه‌های دین اسلام و مذهب تشیع را رفتارهای حمایت‌گرانه می‌نامیم. رفتارهای حمایت‌گرانه را به این صورت نیز می‌توانیم تعریف کنیم: هدف از امداد رسانی و کمک یک جامعه به جامعه دیگر به خاطر اشتراکات اعتقادی، نژادی، هم‌کیشی، هم‌بومی و ... همواره یک نوع مداخله می‌باشد که «مداخله برتر» نام دارد. منظور از مداخله برتر یا رفتارهای حمایتی یک مداخله اعتقادی در جبهه باز است. در این مداخله، مداخله‌گر به تخریب صدمه‌زدن به طرف دیگر نمی‌پردازد بلکه با مجموعه‌ای از کمک‌ها، نظم اجتماعی جامعه هدف را بهبود می‌بخشد و با تقویت و تصحیح افکار، عقاید و سنن و قوانینشان، موجبات تعالی معنوی و تکامل سیاسی توده‌های مردم را فراهم می‌سازند. (فتاحی، ۱۳۸۷: ۲۴)

مداخله مدنظر ما، حمایت اقتصادی^۵ مالی (حمایتهای غیر نظامی و غیر سیاسی) و نیز مداخله اعتقادی متعاقب آن است. بدین ترتیب در این رفتارها، توجه تنها معطوف به وام و کمک‌های بلا عوض یا انواع گوناگون کمک‌های فنی نخواهد بود، بلکه کمک‌ها به گونه‌ای خواهد بود که در تربیت نیروی انسانی ماهر برای آن کشور ها (رفع محرومیت همراه با توانمندسازی محرومین) نیز موثر واقع شود. (همان: ۲۸-۲۴) رفتارهای حمایت‌گرانه مبتنی بر ارزشهای دینی (مورد نظر نگارنده) به انحاء گوناگون تاکید می‌کنند که مقوله حمایت‌گری معطوف به بطن جامعه و یک یک افراد اجتماع می‌باشند. این در حالی است که رفتارهای حمایتی سایر کشورها که برگرفته از مبانی و ایدئولوژی غربی و مبتنی بر اصل سود و زیان مادی‌گرایانه است، الزامی برای ارتباط با توده‌های مردمی و محرومین نداشته است.

بر اساس مطالب ذکر شده، مهم‌ترین ویژگی‌های رفتارهای حمایت‌گرانه و اقدامات انسان‌دوستانه جمهوری اسلامی ایران در عرصه بین‌المللی عبارتند از: ۱- این رفتارها از

مفاهیم مهم اقتصاد اسلامی می‌باشند. یعنی بنیان این گونه رفتارها در منبعی فراتر از عرف بین‌المللی و در آموزه‌های متعالی اسلام می‌باشد. ۲- نگرش دفع ضرر و یا تقویت سود و منفعت در این رفتارها معنا ندارد و تحدید منافع شخصی موجب تعطیل حمایتگری نمی‌شود. ۳- این رفتارها و کمک‌ها بعد از حوادث و بلاهای طبیعی و غیر طبیعی (جنگ، شورش)، مسائل اجتماعی و مشکلات اقتصادی و ... عملی می‌شوند. ۴- این رفتارها با حمایت‌های انساندوستانه‌ای که در نگرش مادیگرایانه غربی و نظام سرمایه‌داری وجود دارد تمایز جدی دارد. ۵- منظور از حمایت در این رفتارها، حمایت‌های غیر نظامی و غیر سیاسی است. ۶- رفتارهای حمایتگرانه معطوف به بطن جامعه و یک‌یک افراد اجتماع می‌باشند و کشور حمایت‌کننده، هیچ‌گونه سود و منفعت اقتصادی ندارد و از کشور حمایت‌شونده مطالبه اقتصادی نخواهد داشت. ۷- این رفتارها بدون دخالت در امور سیاسی کشورهای هدف صورت می‌گیرد. ۸- هدف ارائه این کمک‌ها انسانی است و نه ابزاری. ۹- این حمایت‌ها عمدتاً از سوی نهادهای فراملی و غیردولتی (عام‌المنفعه و خیریه) اعمال می‌شوند.

اما برجسته‌ترین محورها و مولفه‌های رفتارهای حمایتگرانه عبارتند از: ۱- پرداخت مستمری و کمک‌های نقدی به افراد نیازمند و واجد شرایط در کشورهای هدف. ۲- جمع‌آوری کمک‌های نقدی و غیرنقدی در مناسبت‌های ملی و مذهبی مختلف و ارسال آنها جهت رفع فقر و محرومیت در کشورهای هدف. ۳- کمک به ساخت و بازسازی مسکن در کشورهای هدف. ۴- کمک‌های آموزشی و ساخت و بازسازی مدارس و فضاهای آموزشی مانند آزمایشگاه‌ها و کتابخانه‌ها در کشورهای هدف. ۵- تاسیس مراکز مشاوره و راهنمایی و ارائه خدمات مشاوره تخصصی به افراد در کشورهای هدف. ۶- اشتغال و

تاسیس کارگاه‌های خود کفایی در کشورهای هدف. ۷- پرداخت وام های قرض الحسنه و وام های بلاعوض به افراد واجد شرایط در کشورهای هدف. ۸- پرداخت کمک های مالی جهت ساخت و بازسازی اماکن مذهبی و عبادی در کشورهای هدف. ۹- کمک به ساخت و بازسازی امور زیربنایی کشورهای هدف، مانند راهها، پلها، بیمارستانها و مراکز بهداشتی. ۱۰- حمایت مالی از کودکان بی سرپرست و معلولان و ایجاد مراکز نگهداری از سالمندان و ایتام در کشورهای هدف. ۱۱- حمایت از خانواده های شهدا و جانبازان در کشورهای هدف.

جایگاه رفتارهای حمایتگرانه در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

از آنجایی که اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، اصل حمایت از محرومین داخلی و بین المللی را توصیه و تجویز می نمایند، لذا در آغاز، اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ذکر می شوند. این اصول با توجه به قانون اساسی و دیگر منابع معتبر اسلامی عبارتند از: ۱- حفظ دارالاسلام، ۲- حفظ عزت، استقلال و نفی سبیل، ۳- مصلحت (شامل قواعد وسع، لاضرر، تقیه)، ۴- برقراری روابط همزیستی و همکاری با سایر کشورها، ۵- حمایت از حقوق مسلمانان و مستضعفان در جهان، ۶- دعوت و تبلیغ و تبشیر، ۷- تالیف قلوب، ۸- تشکیل امت واحد جهانی، ۹- پشتیبانی از نهضت های آزادی بخش. (لاریجانی، ۱۳۶۹: ۶۰-۲۵)

با دقت در این اصول مشخص می شود که، رفتارهای حمایتگرانه بخشی از مسئولیت های سیاست خارجی نظام جمهوری اسلامی ایران است که به امر امدادگری و یاری رسانی به محرومان جهان می پردازد. در واقع حمایت از محرومان و مستضعفان جهان، به عنوان بال

عاطفی نظام، جزء مبانی سیاست خارجی و از اصول قانون اساسی است که به توسعه منطق حمایت از انسانهای ضعیف و امور بشردوستانه و گفتمان امدادی به عنوان زبان مشترک فرامرزی و فرانژادی اثر گذاری مضاعف برای دستیابی در زمینه های همکاری مشترک در فضای بین الملل توجه دارد. از آنجا که صرف مبالغی از بودجه در جهت حمایت رسانی، بازده بالا و غیر قابل مقایسه با هزینه صرف شده دارد و پیشبرد اهداف سیاست خارجی را تسریع و تسهیل می کند همواره موارد گوناگونی از تصمیمات مربوط به سیاست خارجی کشورمان به این گونه کمکها اختصاص دارد. بررسی عملکرد سیاست خارجی ایران در دوره های مختلف نیز حکایت از آن دارد که رفتارهای حمایتگرانه جمهوری اسلامی ایران با توجه به آموزه های دینی محدود به مرزهای جغرافیایی نبوده است (www.emdad.ir). در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران موارد متعددی از عمل به اصل حمایتی مشاهده می شود: مانند تصویب قانون تحویل یک میلیون تن نفت خام سنگین به سوریه (۲۰ آذر ۶۵)، و تصویب قانون استمهال و تقسیط ۱۷۰ میلیون دلار بدهی دولت جمهوری دموکراتیک خلق کره به جمهوری اسلامی (۱۶ آذر ۱۳۶۵) از سوی مجلس و فعالیت های عمرانی و امدادی در لبنان، سوریه و فلسطین. (بیکی، ۱۳۸۹: ۶۱)

کارگزاران رفتارهای حمایتگرانه بین المللی جمهوری اسلامی ایران

از آغازین روزهای انقلاب اسلامی ایران لزوم توجه و رسیدگی به محرومین و مستضعفین مورد تاکید قرار گرفت و عملاً به یکی از اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران تبدیل شد. در این زمینه نیز نهادها و سازمان های امدادی جهت رسیدگی به وضعیت محرومان و مستضعفان داخلی و خارجی تشکیل شد. در حال حاضر در جمهوری اسلامی

ایران، سازمان‌ها و نهادهای بسیاری مانند، کمیته امداد امام خمینی(ره)، جمعیت و هیات ایرانی کمک به بازسازی لبنان بعد از جنگ ۳۳ روزه، اتحادیه بین‌المللی امت واحده، جهاد سازندگی، بنیاد مستضعفان، بنیاد شهید و امور ایثارگران و ... اشاره کرد. علیرغم کثرت سازمانهای حمایتی در ایران، کمیته امداد امام خمینی(ره) با توجه به استقلال نسبی این نهاد و همچنین حمایت‌های مادی و معنوی که از جانب مقام معظم رهبری و مردم و دولت از آن می‌شود، به عنوان مسئول اصلی سازماندهی و اجرای سیاستهای حمایتی و از این رهگذر متولی اصلی حمایتگری بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران قلمداد می‌شود.

دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران (با تاکید بر قدرت نرم)

انقلاب به معنای کامل کلمه تجلی گاه قدرت نرم و غلبه آن بر قدرت سخت رژیم حاکم می‌باشد و در انقلابها، قدرت نرم انقلابیون بر قدرت سخت رژیم‌ها مستقر غلبه یافته و مستولی می‌شود و انقلاب اسلامی هم از این قاعده مستثنی نیست. به همین دلیل است که جوزف نای در جایگاه نظریه پرداز اصلی قدرت نرم معتقد است: «در بعضی مواقع آنهایی که مدیریتی بر عهده دارند، نیرویی تحت فرمان دارند و یا سرمایه‌ای در اختیار دارند، قدرتمندترین افراد در انقلاب‌ها محسوب نمی‌شوند. اینجاست که انقلابها معنا می‌یابند.» (نای، ۱۳۸۶: ۷۵)

از جمله منابع قدرت نرم که به وضوح در انقلاب اسلامی ایران دیده شد می‌توان به؛ فرهنگ، مذهب مبتنی بر دین اسلام و تشیع، ایدئولوژی، توأم ساختن دیپلماسی با اخلاق، قدرت مبتنی بر کاریزما، حمایت از نهضت‌های رهایی‌بخش، کمک‌های اقتصادی و انساندوستانه به مسلمانان به ویژه مسلمانان محروم و دچار فقر و استضعاف و ... اشاره کرد. علاوه بر عوامل فوق که در انقلاب اسلامی ایران باعث و منبع قدرت نرم می‌باشند، عناصر

چندی دیگر نیز باعث تقویت قدرت نرم کشورها می‌شوند که در این میان جمهوری اسلامی ایران نیز از این عوامل برخوردار می‌باشد، از جمله؛ موقعیت ایدئولوژیک، مناسبات و مبادلات فرهنگی، تبلیغ آرمانها، ارزشها و اهداف متعالی، ترویج زبان و ادبیات، کسب جایگاه و موقعیت علمی پیشرفته و فناوری های تکنولوژیک، وضعیت جغرافیایی مناسب، جمعیت و نیروی انسانی و ... (کاظمی، ۱۳۶۹: ۱۲۸)

ایران با توجه به پیشینه تمدنی، تاریخی، فرهنگی و مذهبی خود از منابع قدرت نرم مناسبی در مقایسه با بسیاری از کشورها برخوردار است، که در صورت توجه و برنامه ریزی برای هدفمند کردن و بهره برداری از منابع بالقوه، می‌تواند یکی از کشورهای موفق در کاربرد دیپلماسی عمومی در منطقه و جهان باشد. نظام جمهوری اسلامی ایران، به صورت بالقوه بسیاری از ابزارهای قدرت نرم یک تمدن عظیم اسلامی - ایرانی را داراست و در دههای گذشته برخی از آنها را تعریف و مورد بهره برداری قرار داده است. لازم به ذکر است که آنچه در قدرت نرم اهمیت پیدا می‌کند، دیپلماسی عمومی کشورهاست، یعنی دیپلماسی ای که هدف آن جذب قلوب و افکار مردم کشورهای دیگر و همراه سازی آنان- و نه لزوما دولتمردان و سیاستمداران آنها- با سیاستهای خود باشد. دیپلماسی عمومی، قدرت نرم را به عمل واداشته و حالت بالفعل به آن می‌دهد. با توجه به مطالب فوق الذکر باید عنوان کرد که جمهوری اسلامی ایران لاقلاً از نظر پتانسیل های لازم برای اعمال دیپلماسی عمومی در سیاست خارجی خود با وفور این منابع روبه رو می باشد. به نحوی که دستگاه سیاست خارجی را قادر می‌سازد تا با پشتوانه ای قوی اعمال و اجرای دیپلماسی عمومی را در دستور کار خود قرار دهد. سابقه بکارگیری دیپلماسی عمومی در سیاست خارجی ایران به سالهای اولیه انقلاب (۱۳۵۸) باز می‌گردد. بر این اساس، جمهوری

اسلامی ایران در قبال کشورها و حکومت‌های متخاصم بر مبنای اولویت و ارجحیت رابطه با ملت‌ها، از دیپلماسی عمومی و مردمی سود می‌برد. از اینرو تعامل با گروه‌های غیر دولتی و جنبش‌های آزادی بخش در منطقه در دستور کار دیپلماسی ایران قرار گرفت. گروه‌های فروملی سیاسی فعال و نخبگان مختلف در کشورهای مصر، اردن، عربستان، لبنان، فلسطین و.... هدف دیپلماسی عمومی ایران بودند. همچنین صدور مسالمت آمیز به معنای اشاعه آرمانها و ارزشهای انقلاب اسلامی نیز جایگاه رفیعی در دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران یافت. (داد اندیش و احدی، ۱۳۹۰: ۱۵۰-۱۴۶)

معرفی کشور لبنان

لبنان کشوری کوچک و کوهستانی در خاورمیانه و در ساحل شرقی دریای مدیترانه می باشد که در نوامبر ۱۹۴۳ به طور رسمی استقلال خود را به دست آورده است. این کشور از شمال و شرق به سوریه (با طول مرز ۳۷۵ کیلومتر) و از سمت جنوب به سرزمینهای اشغالی فلسطین (با طول مرز ۷۹ کیلومتر) و غرب به دریای مدیترانه (با طول مرز ۲۲۵ کیلومتر) منتهی می‌شود. این کشور از لحاظ جمعیت، پرجمعیت ترین کشور نسبت به وسعت خاک خود در خاورمیانه می‌باشد و ساختار سیاسی و جمعیتی آن به قدری گوناگون و متنوع می - باشد که بسیاری از مشکلات فعلی این کشور ناشی از این ساختار منطقه ای و ناهمگرا می - باشد. (نادری، ۱۳۷۶: ۱)

بر اساس آمار غیررسمی، جمعیت لبنان به طور تقریبی حدود ۴ میلیون نفر می‌باشد. درحال حاضر با توجه به سرشماری های غیر رسمی و اسناد و مدارک موجود این ادعا مطرح است که شیعیان دارای اکثریت می‌باشند و یکی از دلایل آن بالا بودن نسبت زاد و

ولد در این طایفه است. در حال حاضر برآورد می‌شود ۶۵ تا ۷۰ درصد جمعیت لبنان را مسلمانان و ۳۰ تا ۳۵ درصد آن را مسیحیان و سایر فرق تشکیل می‌دهند. همچنین میانگین رشد سالیانه جمعیت در لبنان ۱/۴ درصد و میانگین عمر زنان ۷۵ و میانگین عمر مردان ۷۱ می‌باشد (اسداللهی، ۱۳۸۴: ۴۵). کشور لبنان با همه کوچکی خود از حیث تعداد و تنوع مذاهب موجود در آن یکی از متنوع‌ترین کشورهای دنیا و از این نظر از وضعیت پیچیده‌ای برخوردار است، به طوری که بیش از هجده مذهب رسمی در لبنان وجود دارد. ۱۲ طایفه مسیحی حدود یک چهارم و ۵ طایفه مسلمان (شیعه، سنی، دروزی، علوی و اسماعیلی) حدود سه چهارم جمعیت را تشکیل می‌دهند. یهودیان از آخرین و کم‌اهمیت‌ترین فرقه‌های لبنانی هستند. بر اساس آمارهای غیررسمی، اکثریت طائفه‌ای به ترتیب با شیعیان (بیش از ۳۵٪)، اهل سنت (۲۷٪)، مسیحیان مارونی (حدود ۲۰٪)، دروزی (۵ تا ۷٪) و غیره می‌باشد. (سلیمانی زاده، ۱۳۸۷: ۵۰)

رفتارهای حمایتگرانه و اقدامات انساندوستانه ایران در لبنان

از منظر قدرت نرم

با توجه به جایگاه استراتژیک لبنان در دستگاه سیاست خارجی ایران، سازمانها و موسسات متعددی متولی حمایت و امدادسانی به مردم این کشور خصوصاً شیعیان جنوب لبنان هستند. جمهوری اسلامی ایران قریب به ۱۷ نمایندگی از سازمانها و موسسات دولتی و غیر دولتی مانند کمیته امداد امام خمینی (ره)، بنیاد شهید، بنیاد مسکن، مجمع جهانی اهل بیت (ع)، جهاد سازندگی، بنیاد جانبازان، هیات ایرانی بازسازی لبنان و غیره را در این کشور تاسیس نموده، اما در این مقاله، صرفاً اقدامات و فعالیت‌های صورت گرفته توسط کمیته

امداد امام(ره) و هیات ایرانی بازسازی لبنان شرح داده می‌شود و از توضیح فعالیت‌های سایر سازمان‌ها اجتناب می‌شود.

اقدامات و فعالیت‌های حمایتی و امدادی کمیته امداد امام خمینی(ره)

نهاد امداد، در اواخر سال ۱۳۶۶ در لبنان تاسیس و فعالیت خود را آغاز کرد. این نهاد با تحت حمایت قراردادن مسلمانان محروم لبنانی تا حدودی توانست، باعث حاکمیت روح اسلامی بر قلوب جامعه اسلامی لبنان گردد. امداد در لبنان بدون دخالت در شئون سیاسی و قبیله‌ای به عنوان یکی از مهمترین موسسات خدمات اجتماعی و حمایتی که به محرومان و مستضعفان آن کشور کمک می‌کند مطرح می‌باشد (www.emdad.ir). بنابر آمارهای ارائه شده، از ابتدای تاسیس نهاد امداد در لبنان تا پایان سال ۱۳۹۰ این نهاد بیش از ۱۱ هزار خانوار نیازمند و ۴ هزار یتیم لبنانی را به صورت مستمر تحت حمایت قرار داد و علاوه بر این تعداد، سالانه به طور متوسط ۱۵ هزار نفر به صورت موقتی و مقطعی از خدمات حمایتی این نهاد در لبنان بهره‌مند می‌شوند. خدمات ارائه شده به افراد نیازمند لبنانی شامل، کمک‌های نقدی، غیرنقدی، بهداشتی، فرهنگی و آموزشی، اشتغال و خودکفایی و همچنین این نهاد به هنگام وقوع حوادث غیر مترقبه به خانواده‌های آسیب دیده نیز کمک‌هایی نقدی و غیر نقدی می‌باشد. (گزارشات سالیانه کمیته امداد، ۱۳۹۰: ۲۴۷)

از دیگر فعالیت‌های حمایتی امداد در لبنان، اعطای وام‌ها و تسهیلات خودکفایی به مردم لبنان می‌باشد. کمیته امداد وام‌های خودکفایی به افراد نیازمند در جهت گشایش فروشگاه، فعالیت‌های کشاورزی از جمله محصولات گلخانه‌ای، دامپروری، تولیدات لبنی و پرورش زنبور عسل پرداخت می‌کند. در این پروسه اقتصادی، خانواده‌های مستعد کار شناسایی و با

ارائه آموزش‌های لازم از سوی امداد، زمینه ایجاد فرصت شغلی برای آنان فراهم می‌شود تا به آستانه خودکفایی برسند که بر این اساس خودکفایی از مهمترین اهداف استراتژیک برنامه عملی امداد در لبنان است. (پیشین). طرح اکرام ایتم از دیگر اقدامات حمایتی می‌باشد که توسط نهاد امداد در لبنان عملیاتی می‌شود. در این کشور ۴ هزار و ۵۰۰ نفر تیم از حمایت‌های مادی و معنوی ۳ هزار حامی در داخل لبنان و هزار حامی در خارج از کشور لبنان در داخل خانواده خودشان بهره‌مند می‌شوند. علاوه بر این، حمایت از معلولان و سالمندان از دیگر فعالیت‌های حمایتی امداد لبنان می‌باشد. دولت در ماه به هر سالمند متعلق به مرکز سالمندان و معلولین امداد ۱۵۰ دلار پرداخت می‌کند. (www.emdad.ir)

حمایت از اطفال معلول و عقب مانده ذهنی یکی دیگر از نمادهای رفتارها و سیاستهای حمایتی امداد در لبنان می‌باشد. در لبنان پنج مرکز نگهداری از اطفال معلول و عقب مانده ذهنی وابسته به کمیته امداد دایر می‌باشد. علاوه بر بودجه خاص این مراکز، دولت برای هر تیمی در روز ۴ دلار به امداد پرداخت می‌کند. از دیگر خدمات ارائه شده توسط نهاد امداد به مسلمانان لبنانی می‌توان به ایجاد زمینه جهت برطرف کردن مشکلات نیازمندان از طریق آشنایان، آزادسازی زندانیان غیرعمد، تنظیم فرم وصیت‌نامه و توزیع بین افرادی که قرار است به حج مشرف شوند، بهره‌مندی خانواده‌های تحت پوشش از تخفیفات در زمینه پزشکی، لوازم خانگی و ... اشاره کرد (گزارشات سالیانه امداد، ۱۳۹۰: ۱۱۷). طبق آمار ارائه شده توسط سرپرست کمیته امداد امام، مجموع کمک‌های پرداختی به مددجویان و همچنین هزینه‌های عملیاتی کمیته‌های امداد لبنان طی سال ۱۳۸۲ بیش از ۴/۴ میلیارد ریال، در سال ۱۳۸۳ بیش از ۳۰/۴ میلیارد دلار، در سال ۱۳۸۴ بیش از ۱۴۹/۸ میلیارد ریال و در سال ۱۳۸۵ بیش از ۱۴۱/۳ میلیارد ریال بوده است. به عنوان مثال این نهاد رسیدگی به

امور بهداشت و درمان افراد مورد حمایت را جزء برنامه‌های اصلی و مهم خود قرار داده و در این ارتباط خدمات مؤثری انجام داده است. تعداد موارد خدمات درمانی ارائه شده در سال ۱۳۸۸، ۱۱۵۷۴، مورد با هزینه ۲۶۶۷۶۴ دلار بوده که در مقایسه با ارقام سال ۸۷ از نظر تعداد ۴۰/۳ درصد و از نظر مبلغ هزینه ۲۸/۹ درصد افزایش داشته است. (همان: ۳۳۳)

همچنین این نهاد با فراهم آوردن تسهیلات و امکانات لازم، زمینه ادامه تحصیل دانش‌آموزان، دانشجویان و طلاب مورد حمایت را فراهم آورده است. در پایان سال ۱۳۸۸ تعداد دانش‌آموزان، دانشجویان و طلاب مورد حمایت کمیته‌های امداد امام خمینی (ره) لبنان ۳۵۸۹ نفر شامل ۲۹۶۷ نفر دانش‌آموز و ۶۲۲ نفر دانشجوی و طلبه بوده است. کل هزینه خدمات فرهنگی سال ۱۳۸۸ معادل ۸۷۶۰۰۶ دلار بوده که در مقایسه با رقم ۷۳۳۲۸۱ دلار سال قبل ۱۹/۵ درصد افزایش داشته است. کمیته امداد امام خمینی (ره) در کشور لبنان از طریق ۷ مدرسه و مؤسسه فرهنگی وابسته به امداد شامل ۱ واحد مرکز فرهنگی، ۵ مدرسه، ۱ واحد آموزشگاه کار و ۱ واحد یتیم‌خانه نسبت به نگهداری، ارائه آموزشهای لازم در زمینه مسائل دینی، فرهنگی، اجتماعی و بهداشتی مددجویان و فرزندان‌شان با هدف افزایش سطح آگاهی آنان به تعداد ۳۸۱۳ نفر اقدام نموده است. (همان: ۳۳۵)

فعالیت‌ها و اقدامات حمایتی و عمرانی سازمانها و دستگاههای دولتی ایران به ویژه هیات ایرانی کمک به بازسازی لبنان

از آن جایی که فعالیتها و اقدامات صورت گرفته توسط این هیات، مبتنی بر اهداف بشردوستانه و انسانی است و هیچ‌گونه سود و منفعت اقتصادی و مالی برای کشورمان ندارد، آنها را در زمره رفتارهای حمایتی و دیپلماسی حمایتی ایران به شمار می‌آوریم.

جمهوری اسلامی ایران، از جمله نخستین کشورهایی بود که چند روز پس از جنگ اسرائیل علیه لبنان در سال ۲۰۰۶، با اعزام نمایندگان، آمادگی خود را برای کمک به بازسازی این کشور اعلام نمود. ستاد ایرانی کمک به بازسازی لبنان، پس از جنگ سال ۲۰۰۶ اسرائیل علیه لبنان، تاسیس شد و مهندس "حسام خوش‌نویس" ریاست این ستاد را بر عهده گرفت. این ستاد در نخستین مرحله‌ی کمک به مردم لبنان، بازسازی جاده‌ها و راه‌های داخل شهرهای لبنان را هدف قرار داد. در مرحله دوم بازسازی، بازسازی مدارس آسیب دیده و اماکن مذهبی، بهداشتی و پزشکی مورد توجه قرار گرفت که توافق شد کار بازسازی آنها در کوتاه‌ترین زمان ممکن توسط هیات ایرانی انجام شود. لازم به ذکر است که فعالیت‌های این هیات در سال ۱۳۸۹ برای سه سال دیگر تا سال ۱۳۹۲ تمدید شده است. جمهوری اسلامی ایران تا سال ۱۳۸۶ بیش از ۱۵۵ میلیون دلار در لبنان هزینه کرده است، این مبلغ در حدود ۲۵ میلیون دلار بیش از مبلغی است که ایالات متحده آمریکا از طریق آژانس بین‌المللی توسعه برای بازسازی لبنان هزینه کرده است. (۱۳۸۶/۵/۲۶، روزنامه اعتماد ملی)

بهترین نمونه برای بیان فعالیت‌های بازسازی هیات ایرانی در لبنان، فعالیت‌های مربوط به جاده‌سازی می باشد. از مجموع پروژه‌های جاده‌سازی که تا سال ۱۳۸۹ بر عهده هیات ایرانی گذاشته شده است، ۱۱ پروژه اساسی و مهم جاده‌سازی به طور کامل اجرا شده و یا در حال تکمیل است. از طرف دیگر ۱۶۵ کیلومتر از ۵۸۷ جاده فرعی و داخلی که هیات ایرانی متعهد شده است آنها را بازسازی کند، تکمیل شده و ۱۹۹ کیلومتر از بزرگراه بعلبک به بزالیه نیز توسط هیات ایرانی در حال تکمیل است (www.daavar.com). جمهوری اسلامی ایران همچنین ساخت جاده بعلبک به توفیقه را بر عهده گرفته است. ایران مبلغ ۲۵ میلیون دلار به شورای عالی بازسازی لبنان برای بازسازی این جاده هدیه کرد.

مستولین دو کشور، توافقنامه این هدیه را در سال ۱۳۸۷ امضا کردند که بر اساس آن هیات ایرانی، کار بازسازی جاده بعلبک به توفیقه در شرق لبنان را انجام خواهد داد (www.aftabnews.ir). در زمینه تاسیس و بازسازی مدارس و مراکز آموزشی، مساجد، حسینیه ها و دیگر اماکن عبادی، مراکز بهداشتی و پزشکی لبنان نیز جمهوری اسلامی ایران خدمات ارزشمندی ارائه کرده است که عبارتند از: از مجموع ۶۳ روستا که کار بازسازی آنها به جمهوری اسلامی ایران واگذار شده است تا پایان سال ۱۳۸۹ کار بازسازی ۴۳ روستا به پایان رسیده است. ستاد ایرانی همچنین کار بازسازی ۲۰۰ باب مدرسه را برعهده گرفته است که از این تعداد، ساخت ۱۴۰ باب در سال ۱۳۸۹ به پایان رسیده است. ستاد کار بازسازی دیگر اماکن مذهبی از جمله ۱۵۰ مسجد که توسط اسرائیلی‌ها در لبنان تخریب شده است برعهده گرفته، که کار بازسازی ۵۰ مورد در سال ۱۳۸۹ به پایان رسیده است. همچنین بر اساس گزارش دفتر ایرانی کمک به بازسازی لبنان، این ستاد کار بازسازی ۲۵ مرکز پزشکی را در سال ۱۳۸۷ نیز برعهده گرفته است. (همان)

جمهوری اسلامی ایران در ادامه کمک به بازسازی لبنان در سال ۱۳۸۷ یک میلیون دلار برای اجرای طرح‌های توسعه‌ای در شهر نبطیه در جنوب لبنان اختصاص داده است. مهندس حسام خوش‌نویس اظهار داشت: «این کمک با حمایت شهرداری تهران و شهرداری‌های شهرهای بزرگ ایران صورت گرفته است.» (www.farsnews.ir). لازم به ذکر است که این اقدامات و فعالیت تنها بر شیعیان لبنانی تاثیر نگذاشت بلکه در جذب نیروهای غیرشیعی نیز موفق عمل کرده است. این اقدامات باعث شده که تعدادی از جوانان شیعه که در احزاب سیاسی، مارکسیستی و کمونیستی و گروه‌های مخالف اسلام فعالیت می‌کردند، تحت تاثیر قرار بگیرند و جذب گروه‌های اسلامی و حزب الله شوند و متعاقب آن با

دیدگاههای نظام جمهوری اسلامی ایران پیرامون موضوعات مختلف آشنا شوند و از این رهگذر زمینه برای ارتقای جایگاه ایران در منطقه و خنثی سازی تبلیغات دشمنان فراهم شود. (سلیمانی زاده، ۱۳۸۷: ۲۰۸-۲۰۷)

جدول اقدامات هیأت ایرانی بازسازی لبنان تا پایان سال ۱۳۸۹ (www.tpo.ir)

نام پروژه	تعداد پروژه‌های تکمیل شده	در حال تکمیل	در حال بررسی	مجموع پروژه‌ها
مدارس	۱۴۰	۱۰	۷	۱۵۷
اماکن عبادتی	۵۰	۱۳	۲	۶۵
مراکز پزشکی	۱۹	۰	۱	۲۰
پلهای بزرگ	۱۰	۴	۶	۲۰
پل‌های فرعی و کوچک	۱۳	۷۷	۰	۹۰
انتقال و تولید برق	۸۷	۲	۱۸	۱۰۷
پروژه‌های - شهرداری و زیباسازی	۱۳	۱	۵۶	۷۰
جاده‌های اساسی	۱۹۹ کیلومتر	۱۲ کیلومتر	۱۰۹ کیلومتر	۲۴ پروژه
جاده‌های فرعی و داخلی	۱۵۶ کیلومتر	۶۱ کیلومتر	۲۵۰ کیلومتر	۶۸۳ پروژه
زیرساخت	۱۲	۵۸	۰	۷۰
پاکسازی مین	۰	۰	۲	۲
مجموع پروژه‌ها	۹۸۰	۱۹۱	۱۳۷	

بررسی و ارزیابی تاثیر رفتارهای حمایتگرانه در پیشبرد و اثر بخشی

دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران در لبنان

در جهت بررسی و ارزیابی تاثیر رفتارهای حمایتگرانه در پیشبرد و اثر بخشی دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران در لبنان تلاش می‌شود، تا با محور قرار دادن مولفه‌ها و معیارهای مانند ۱- مراکز، موسسات و انجمن‌های فرهنگی و دوستی مابین ایران و لبنان (مقیم ایران)، ۲- مراکز، موسسات و انجمن‌های فرهنگی و دوستی مابین ایران و لبنان (مقیم لبنان)، ۳- مراکز ایرانی شناسی و مطالعات ایرانی موجود در لبنان، ۴- مراکز آموزش زبان و ادبیات فارسی در لبنان، ۵- مهم‌ترین آثار فرهنگی، هنری و تمدنی ایران در لبنان، ۶- اسناد فرهنگی منعقد شده بین جمهوری اسلامی ایران و لبنان که خود شامل الف) موافقت نامه‌ها ب) تفاهم نامه‌ها، ج) برنامه مبادلات فرهنگی، به ارزیابی و بررسی تاثیر این رفتارها بپردازیم.

۱- مراکز، موسسات و انجمن‌های فرهنگی و دوستی ایران و لبنان؛ مقیم

ایران

- ۱-۱. انجمن دوستی ایران و لبنان: این انجمن از سال ۱۳۸۲ فعالیت خود را آغاز کرده و تعداد اعضای هیئت موسس آن ۷ نفر می‌باشند. (بیات، ۱۳۸۹: ۱۵۰)
- ۱-۲. گروه دوستی پارلمانی ایران و لبنان: این گروه طی دوره‌های پنجم و ششم مجلس شورای اسلامی تشکیل شده است. در دوره هفتم مجلس شورای اسلامی نیز گروه مذکور تشکیل شده گردیده و ریاست آن را در مجلس شورای اسلامی آقای غلامعلی حداد عادل نماینده مردم تهران و رئیس مجلس به عهده داشته است. این گروه به فعالیت خود در دوره‌های بعدی مجلس نیز ادامه داد. (همان)

۲- مراکز، موسسات و انجمن های فرهنگی و دوستی ایران و لبنان؛ مقیم

لبنان

۱-۲. نمایندگی (رایزنی) فرهنگی: رایزنی فرهنگی ایران در بیروت از سال ۱۳۴۳ که وزارت فرهنگ و هنر تاسیس گردید فعالیت داشته است. این رایزنی که زیر مجموعه سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی می باشد، متولی اصلی دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران در لبنان می باشد. (اسناد سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۱۳۹۰: ۴۵)

۲-۲. سایر مراکز فرهنگی ایران در لبنان: علاوه بر مراکز ذکر شده، مراکز و نهادهای فرهنگی مربوط به جمهوری اسلامی ایران که در لبنان فعال می باشند به قرار ذیل می باشند: ۱- دفتر نمایندگی مقام معظم رهبری- بیروت، ۲- دفتر منطقه ای سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران- بیروت، ۳- دفتر منطقه ای خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران- بیروت، ۴- انجمن مترجمان ایران و عرب- بیروت (این انجمن وابسته به رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در بیروت می باشد)، ۵- حوزه علمیه رسول اکرم (ص)- بیروت، ۶- دانشگاه ایرانی، ۷- مدرسه ایرانی، ۸- دفتر کمیته امداد امام. کلیه مراکز و نهادهای ذکر شده، در راستای سیاستهای کلان نظام در حوزه فرهنگی اقدامات و فعالیتهای را در جهت دیپلماسی عمومی کشور انجام می دهند و همکاری خوبی در این زمینه با هم دارند. (بیات، ۱۳۸۹: ۱۷۵-۱۶۸)

۳- مراکز ایران شناسی و مطالعات ایرانی:

با توجه به جایگاه و موقعیت سیاسی و فرهنگی ایران در منطقه و لزوم شناخت مشابهت های فرهنگی مابین دو کشور و همچنین حمایت های صورت گرفته توسط جمهوری اسلامی

ایران از مسلمانان لبنان به ویژه شیعیان این کشور، شناخت ایران و تاریخ و تمدن فرهنگی آن برای بسیاری از متولیان فرهنگی لبنان و قشر تحصیل کرده آن در جهت ارتقا و افزایش روابط فرهنگی دو کشور ضروری می‌باشد. به همین خاطر موسسات و مراکزی با هدف شناخت ایران در حوزه های مختلف و به ویژه حوزه فرهنگی تاسیس شد. که مهم ترین آنها عبارتند از: مطالعات مربوط به تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران در مراکزی همچون مرکز تحقیقات و مطالعات فرهنگ ایران وابسته به دانشگاه لبنان، انستیتو شرق شناسی دانشگاه فرانسوی سن ژوزف (تاسیس ۱۹۳۳)، انستیتوی جغرافیای خاورمیانه نزدیک وابسته به مرکز مطالعات عالی فرانسه در بیروت و همچنین دانشگاه آمریکایی بیروت انجام می شود. (بیات، ۱۳۸۹: ۳۹۹)

۴- مراکز آموزش زبان و ادبیات فارسی:

زبان فارسی در طول تاریخ به شیوه های گوناگون به لبنان نفوذ کرده است و مردم لبنان با فلسفه و ادبیات ایران آشنا و به خوبی سعدی، حافظ و فردوسی را می‌شناسند. این نفوذ پس از قدرت گرفتن صفویان در ایران آغاز و با هجرت های دو جانبه خانواده های ایرانی و لبنانی و تلاقی دو طرف در نجف اشرف افزایش یافت (فصلنامه رایزنی فرهنگی ایران در بیروت، ۱۳۷۹: ۵۵). زبان فارسی همچنین از طریق دولت عثمانی که مدت چهارصد سال بر لبنان حاکمیت داشت، به این کشور راه پیدا کرد. (می دانیم که زبان فارسی زبان دوم دولت عثمانی بود لذا طبیعی بود که در سراسر امپراطوری عثمانی رواج پیدا کند). نام فارسی در بین مردان و زنان لبنانی به شدت رواج دارد و بسیار زیبا تلقی می شوند (همان: ۵۶). مهم ترین مراکز عمده آموزش زبان و ادبیات فارسی در لبنان به قرار ذیل می باشند:

۴-۱. دانشگاه لبنان: این دانشگاه در سال ۱۹۵۱ میلادی تاسیس گردیده و کرسی زبان و ادبیات فارسی آن از سال ۱۹۷۵ فعالیت خود را آغاز نموده است. همچنین در سال ۱۳۳۵ مرکز زبان فارسی در دانشکده علوم انسانی این دانشگاه تاسیس شده است. (بیات، ۱۳۸۹: ۳۹۹)

۴-۲. دانشگاه آمریکایی بیروت: کرسی زبان و ادبیات فارسی این دانشگاه در سال ۱۹۵۹ تاسیس شده است. در این کرسی درس فارسی جزء دروس رسمی کرسی ادبیات عرب و تاریخ بوده و آموختن آن برای داوطلبان این رشته ها الزامی می‌باشد (همان)

۴-۳. سایر مراکز: علاوه بر دانشگاهها فوق الذکر، زبان فارسی در دانشگاههای بیروت، بعلبک، صیدا، زحله، طرابلس، سن ژوزف و امام اوراعی نیز به صورت واحد درسی و غالبا در رشته ادبیات عرب تدریس می‌شود. همچنین زبان فارسی در تعدادی از مدارس لبنان و کلاس ها و دوره های آموزشی رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در بیروت نیز آموزش داده می‌شود. (همان: ۴۰۰)

۵- آثار فرهنگی، هنری و تمدنی ایران در لبنان:

وجود آثار فرهنگی و تاریخی یک کشور در کشورهای دیگر و بهره برداری فرهنگی از آنها را می‌توان به عنوان یکی از مولفه های دیپلماسی عمومی کشورها دانست. در موزه ملی لبنان که در سال ۱۹۲۰ در بیروت تاسیس شده است و موزه دانشگاه آمریکایی بیروت آثاری از دوران فنیقی، ایرانی، یونانی، رومی، بیزانسی و اسلامی وجود دارد. در کتابخانه ملی لبنان، کتابخانه دانشگاه آمریکایی بیروت و کتابخانه دانشگاه سن ژوزف بیروت تعدادی

کتب و نسخ خطی فارسی موجود می باشد. در برخی از مراکز باستانی و نقاط تاریخی لبنان بقایایی از آثار باستانی مربوط به ایران وجود دارد که مهم ترین آنها آثار باروئی است که در شهر جبیل که توسط ایرانیان ساخته شده است دیده می شود. (فصلنامه رایزنی فرهنگی ایران در بیروت، ۱۳۷۹: ۷۰)

۶- اسناد فرهنگی منعقد بین جمهوری اسلامی ایران و لبنان

بین دو کشور جمهوری اسلامی ایران و لبنان اسناد متعددی در زمینه های فرهنگی، علمی، آموزشی، گردشگری، رادیو و تلویزیونی، تبلیغاتی و رسانه ای منعقد گردیده است. این اسناد در واقع مهم ترین معیار دیپلماسی عمومی کشورها می باشند. اسناد فرهنگی منعقد، به سه بخش تقسیم شده اند که در این مبحث مورد بررسی و موشکافی قرار می گیرند.

الف). موافقت نامه‌ها

- ۱- موافقت نامه های فرهنگی: موافقت نامه فرهنگی بین دولت های ایران و لبنان مشتمل بر یک مقدمه و ۱۳ ماده در تاریخ ۱۳۳۵/۷/۲۵ در تهران به امضای وزیر امور خارجه ایران و وزیر مختار و نماینده فوق العاده جمهوری لبنان رسیده است. موافقتنامه مذکور در تاریخ ۱۳۳۶/۹/۱۹ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده و از تاریخ ۱۳۳۹/۵/۲۳ لازم الاجرا گردیده است. اهم موضوعات مورد توافق در این موافقتنامه به قرار ذیل می باشد: ۱- اجازه تاسیس انجمن های فرهنگی هر کشور در کشور مقابل بر طبق مقررات هر کشور (ماده ۱۲)،
- ۲- سعی در تاسیس و توسعه کرسی های زبان فارسی و عربی در دانشگاههای دو کشور (ماده ۴)،
- ۳- ایجاد تسهیلات برای مبادله کتب عام المنفعه و نشریه های سودمند (ماده ۲)،
- ۴-

تنظیم برنامه های رادیویی و مبادله فیلم های ملی (ماده ۲). این موافقتنامه که کماکان معتبر می باشد، مهم ترین و بنیانی ترین موافقتنامه فرهنگی بین این دو کشور می باشد که مبادلات و برنامه های فرهنگی و چگونگی روابط فرهنگی دو کشور بر اساس آن پایه ریزی شده است. (بیات، پیشین: ۱۹۴)

۲- موافقتنامه جهانگردی: موافقتنامه همکاری جهانگردی بین دولتهای ایران و لبنان مشتمل بر یک مقدمه و ۹ ماده در تاریخ ۱۳۵۲/۹/۱۸ در تهران به امضاء رسیده است. مدت اعتبار اولیه این موافقتنامه یک سال بوده و مادامی که یکی از طرفین با اخطار قبلی ۶ ماهه فسخ آن را خواستار نشود خود به خود برای دوره های متوالی یک ساله تمدید می گردد. بر اساس این موافقت نامه که کماکان معتبر می باشد، ایران و لبنان همکاری وسیعی را در زمینه توریسم و گردشگری آغاز کرده و متعهد شدند که تسهیلات و خدمات زیادی در اختیار گردشگران قرار دهند. (همان: ۲۱۰)

ب) تفاهم نامه ها:

از مهم ترین تفاهم نامه های منعقد شده بین ایران و لبنان می توان به موارد ذیل اشاره کرد: ۱- در سال ۱۳۷۷ یادداشت تفاهم همکاری های تبلیغاتی و رسانه ای بین خبرگزاری های رسمی ایران و لبنان و در تاریخ ۱۳۷۸/۳/۶ نیز تفاهم نامه همکاری های رادیو و تلویزیونی بین صدا و سیما و جمهوری اسلامی ایران و رادیو و تلویزیون لبنان در بیروت به امضاء رسیده است. مدت اعتبار سند اخیر الذکر ۲ سال و قابل تمدید تا سه سال دیگر بوده است (بیات، پیشین: ۳۶۶). ۲- در تاریخ ۱۳۷۸/۸/۲۵ تفاهم نامه همکاری میان دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران و مرکز مطالعات وحدت عربی لبنان در بیروت منعقد گردید. اعتبار اولیه این تفاهم نامه ۲ سال و قابل تمدید برای

دوره های متوالی ۲ ساله دیگر بوده است. (همان)، ۳- در تاریخ ۱۳۷۹/۴/۲۱ یادداشت تفاهم همکاری های علمی و آموزشی میان وزارت آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران و سازمان حزب الله لبنان با مدت اعتبار اولیه ۲ سال و قابلیت تمدید برای دوره های متوالی ۲ ساله در تهران به امضاء رسید. (همان)، ۴- یادداشت تفاهم همکاری های آموزشی میان وزارت آموزش و پرورش و وزارت آموزش لبنان در تاریخ ۱۳۸۰/۳/۳ در بیروت به امضاء رسید. مدت اعتبار این سند ۳ سال بوده و سالهای ۱۳۸۲-۱۳۸۰ را دربر می گیرد. (همان)

ج). برنامه مبادلات فرهنگی:

بر اساس موافقتنامه فرهنگی ۱۳۳۵ مابین ایران و لبنان که کماکان معتبر است در سالهای گذشته برنامه مبادلات فرهنگی، علمی و آموزشی بین دو کشور منعقد گردیده که آخرین آنها در تاریخ ۱۳۸۸/۱۲/۱۴ برای سالهای ۹۱-۱۳۸۹ در تهران به امضا رسیده است. تبادل دانشجو و استاد و مبادلات دانشگاهی و علمی از مهم ترین برنامه های مبادلات فرهنگی بین جمهوری اسلامی ایران و لبنان می باشد. بر اساس این برنامه، دانشجویان شیعه لبنان به ایران می آیند و در دانشگاههای ایران درس می خوانند تا حدی که امروزه در لبنان دهها پزشک و مهندس فارغ التحصیل از دانشگاههای ایران وجود دارد. این قشر تحصیل کرده سرمایه بزرگی برای برقراری ارتباط فرهنگی بین ایران و لبنان و افزایش قدرت نرم و نفوذ فرهنگی ایران در لبنان به شمار می آیند. در راستای مبادلات دانشگاهی و تبادل دانشجو بین دو کشور، هر سال بین ۲۰۰ تا ۲۵۰ دانشجوی لبنانی در مراکز آموزش عالی جمهوری اسلامی ایران به تحصیل مشغول می شوند و زمینه مساعدی را برای ارتقا روابط فرهنگی بین دو کشور فراهم می کنند. (یکی، ۱۳۸۹: ۲۷۸)

علاوه بر دانشجویان، بیش از ۳۰۰ طلبه لبنانی به همراه خانواده های خود در حوزه های علمیه ایران مشغول به تحصیل در رشته های علوم انسانی هستند. تعدادی از طلاب لبنانی مراکز تحقیقاتی و پژوهشی با همکاری و هماهنگی مسئولان ایرانی در قم ایجاد کردند، که از جمله می توان به کتابخانه ای که علامه شیخ علی کورانی در قم ایجاد کرده است اشاره کرد. در سوی دیگر ما شاهد حضور دانشجویان ایرانی در مراکز آموزش عالی و دانشگاهی لبنان هستیم، دانشجویان ایرانی در دانشگاه ملی لبنان و دانشگاه سن جوزف و دانشگاه آمریکایی بیروت حضور فعالی دارند. در ادامه مبادلات آموزشی و دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران در بیروت مدرسه ای برای اتباع ایرانی تاسیس کرد که اتباع ایرانی در این مدرسه مشغول به تحصیل هستند. در قم هم لبنانی ها متقابلاً یک موسسه غیر انتفاعی برای اتباع لبنانی ایجاد کردند. (همان: ۲۸۰)

پس از ذکر اسناد فرهنگی منعقد و مراکز و موسسات فرهنگی بین دو کشور، در ادامه به فعالیتهای صورت گرفته توسط رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران به عنوان متولی اصلی دیپلماسی عمومی ایران در لبنان پرداخته خواهد شد. رایزنی فرهنگی یکی از فعال ترین نهادهای فرهنگی ایران در خارج از کشور است. نظر به تاریخ مشترک و پیوستگی های فرهنگی فراوان، این رایزنی موظف است تمامی داد و ستدهای فرهنگی بین دو کشور را ساماندهی کند و در بسط و توسعه و تقویت آن در چارچوب موافقتنامه فرهنگی میان دو کشور و با استفاده از تمام ظرفیت های قانونی تلاش نماید. اعزام هیات های فرهنگی و هنری، برنامه ریزی برای همایش های مشترک، مشارکت در برنامه های فرهنگی که توسط دستگاههای فرهنگی کشور لبنان ساماندهی می شود، اطلاع رسانی فرهنگی، همکاری با نهادهای فرهنگی و تشکل های مردمی، برگزاری دوره های آموزشی مختلف از مهمترین

فعالیت‌های این رایزنی می‌باشد. مهمترین فعالیتهای صورت گرفته توسط این رایزنی به قرار زیر می‌باشند: (www.beirut.icro.ir)

الف) برگزاری کنفرانس‌ها و سمینارها: این سمینارها و کنفرانس‌ها در موضوعات مختلفی برگزار می‌شود که پایه‌های همکاری بین دو فرهنگ عربی و ایرانی را تحکیم می‌بخشد. در این کنفرانس‌ها شخصیت‌های لبنانی، عربی و ایرانی گردهم می‌آیند تا زمینه‌های بهبود روابط ایران و جهان عرب و اسلام را مورد بحث و بررسی قرار دهند. تا سال ۱۳۹۰ نزدیک به ۵۰ کنفرانس به منظور بزرگداشت شخصیت‌های لبنانی و ایرانی که در بهبود روابط بین ایران و جهان عرب و اسلام سهم بوده‌اند، توسط این رایزنی برگزار شده است (همان).

ب) کتابخانه تخصصی: این کتابخانه که اولین کتابخانه تخصصی در زمینه مطالعات ایرانی در لبنان بشمار می‌آید دارای بیش از ۲۰۰۰۰ جلد کتاب می‌باشد. اکثر کتاب‌های تخصصی این کتابخانه در حوزه ادبیات، تاریخ، هنر و فرهنگ فارسی می‌باشد (همان).

ج) آموزش زبان فارسی: رایزنی فرهنگی برنامه‌های مهمی در جهت آموزش زبان فارسی به اجرا در آورده است. همچنین این رایزنی برای علاقمندان به یادگیری زبان فارسی کلاس‌هایی با توجه به تخصص و حوزه تحقیقی و فعالیت آنها برگزار می‌نماید (همان).

د) برگزاری نمایشگاه‌های هنری و فرهنگی: رایزنی فرهنگی نمایشگاه‌های هنری، تبلیغی و فرهنگی متعددی را برگزار می‌کند و ارتباط مستمر و مداومی با هنرمندان ایرانی و لبنانی دارد. رایزنی این نمایشگاه‌ها را به هدف شناساندن میراث و هنر اصیل ایران به مردم لبنان برگزار می‌کند (همان).

ه) انتشار کتاب و برگزاری نمایشگاههای کتاب: یکی از اولویت های رایزنی، احیاء میراث اسلامی و شناساندن فرهنگ ایران به مردم لبنان است. به همین منظور رایزنی اقدام به چاپ کتاب در موضوعات مختلف و همچنین نشر مجموعه ای از کتاب های فارسی ترجمه شده به زبان عربی نموده است و از طریق نمایشگاههایی که در بیروت برگزار نموده و یا نمایشگاه هایی که ناشران لبنان در آنها شرکت داشته اند در گسترش جریان نشر و توزیع کتاب بین لبنان و ایران مشارکت داشته است. (همان)

نتیجه گیری

این مقاله، به بررسی تاثیر رفتارهای حمایتگرانه و اقدامات انساندوستانه جمهوری اسلامی ایران در پیشبرد و اثربخشی دیپلماسی عمومی این کشور در لبنان ذیل نظریه سه بعدی قدرت نرم می پردازد. این نوشتار در پی پاسخ به این پرسش است که رفتارهای حمایتگرانه و فعالیتهای انساندوستانه جمهوری اسلامی ایران در لبنان در قالب قدرت نرم چه تاثیری بر پیشبرد و اثر بخشی دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران در این کشور داشته است؟ بر اساس سوال و پرسش مطرح شده، این مکتوب در پی آزمون و بررسی این فرضیه می باشد که بکارگیری رفتارهای حمایتگرانه و فعالیت های انساندوستانه در لبنان در قالب قدرت نرم، موجب توسعه و اثر بخشی دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران در این کشور شده است. لبنان، در بین کشورهای منطقه، به لحاظ موقعیت استراتژیک، نزدیکی با اسرائیل، شرایط نامساعد اجتماعی و اقتصادی مردم این کشور و همچنین به علت روابط تاریخی و فرهنگی دیرینه با ایران از جمله کشورهایی است که زمینه برای بکارگیری قدرت نرم و گسترش دیپلماسی عمومی در آن بسیار مهیا و فراهم می باشد. در همین چهارچوب

بکارگیری رفتارهای حمایتگرانه در قالب قدرت نرم در این کشور، می‌تواند دیپلماسی عمومی کشور را موثرتر و کارآمدتر نماید.

حمایت‌های اقتصادی و امدادی جمهوری اسلامی ایران در لبنان از طریق ایجاد بستری مناسب و فراهم کردن شرایط چه به لحاظ ذهنی و روانی و چه به لحاظ عملیاتی در بین توده مردم و همچنین دولتمردان این کشور باعث پیشبرد و اثر بخشی دیپلماسی عمومی در این کشور شده است. یعنی به عبارتی این حمایتها کاتالیزور سیاست خارجی و دیپلماسی عمومی است. طبیعی است هنگامی که چنین فضا و زمینه‌ای به وسیله رفتارهای حمایتی در این کشور به وجود بیاید، سیاست خارجی و همچنین دیپلماسی عمومی و فعالیت‌های مربوط به آن اثربخش‌تر و مفیدتر خواهند بود.

علاوه بر این، قدرت دیپلماتیک یک کشور هنگامی افزایش می‌یابد که گروه‌هایی از درون سایر جوامع از سیاستهای آن کشور حمایت کنند. دیپلماسی حمایت و رفتارهای حمایتگرانه به سادگی تامین کننده چنین حمایتی است. هنگامی که اقلیت تحت حمایت در کشور هدف با کشور حمایت کننده ارتباط داشته باشند، و زمانی که اقلیت تحت حمایت از دولت خود ناراضی باشند، شرایط برای اجرای کردن و همچنین تحقق اهداف دیپلماسی عمومی و سیاست خارجی کشور حمایت کننده فراهم می‌شود. مصداق عینی این مسئله را در لبنان و فلسطین ما شاهد هستیم. جمهوری اسلامی ایران با حمایت از شیعیان و احزاب شیعی مانند حزب الله لبنان و همچنین حمایت از مبارزین فلسطینی، از قدرت و نفوذ بسیار مطلوبی در این کشورها برخوردار شد. بنابراین قدرت و نفوذ مطلوب جمهوری اسلامی ایران در این کشورها و حمایت‌های گروه کثیری از مردم این کشورها از سیاستهای جمهوری اسلامی ایران زمینه و شرایط را برای پیشبرد و اثربخشی هر چه بهتر دیپلماسی

عمومی فراهم کرده است. شایان به ذکر است بکارگیری رفتارهای حمایتگرانه در سیاست خارجی توسط جمهوری اسلامی ایران، باعث می شود با دشمنی رسانه‌ای و برتری تکنولوژی ارتباطی و تبلیغاتی کشورهای مخالف ایران مقابله شود، و حتی به شکل ماهرانه و پایداری کشورهای هدف را به سمت بی طرفی و حتی همدردی نسبت به ایران سوق می دهد. بدین ترتیب رفتارهای حمایتگرانه یک ضد حمله دیپلماتیک به تبلیغات رسانه‌ای مخالفان جمهوری اسلامی ایران است، بویژه که موجب یک دیپلماسی عمومی فعال می شود.



منابع

- (۱) آلتهايم، فرانتس (۱۳۶۹). **كمكهاى اقتصادى در دوران باستان**، ترجمه امير هوشنگ امينى، تهران: سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامى.
- (۲) آهنيان جان، ستار (۱۳۹۱). **نقش و تاثير رفتارهاى حمايتگرانه در اثر بخشي و پيشبرد ديپلماسى عمومي در كشورهاي شرق دريائى مديترانه (لبنان، سوريه و فلسطين)**، پايان نامه علوم سياسى دانشكده حقوق و علوم سياسى دانشگاه تهران.
- (۳) اسداللهى، مسعود (۱۳۸۴). **جنبش حزب الله لبنان، گذشته و حال**، تهران: انتشارات پژوهشكده مطالعات راهبردى.
- (۴) **اسناد وزارت علوم، تحقيقات و فناورى جمهورى اسلامى ايران (۱۳۸۹)**. اداره امور دانشجويان داخل، اداره امور دانشجويان غير ايرانى.
- (۵) **اسناد سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامى (۱۳۹۰)**. خرداد ماه.
- (۶) **اسناد اداره امور دانشجويان خارجى دانشگاه تهران (۱۳۹۰)**. خرداد ماه.
- (۷) **اسناد راهبردى كميته امداد امام خمينى (۱۳۸۶)**. تهران: مرداد ماه.
- (۸) اولمرت، جوزف (۱۳۶۸). **شييعان و حكومت لبنان**، مجموعه مقالات مقاومت، تشيع و انقلاب، تهران: وزارت ارشاد اسلامى.
- (۹) **بيات، فرهاد (۱۳۸۹). مناسبات و اسناد فرهنگى جمهورى اسلامى ايران**، جلد اول؛ نهادها و مراكز فرهنگى، تهران: مراكز اسناد و تاريخ ديپلماسى، مركز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
- (۱۰) **بيات، فرهاد (۱۳۸۹). مناسبات و اسناد فرهنگى جمهورى اسلامى ايران**، جلد دوم، **نهادها و مراكز فرهنگى**، تهران: مركز اسناد و تاريخ ديپلماسى، مركز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
- (۱۱) **بيكى، مهدى (۱۳۸۹). قدرت نرم جمهورى اسلامى ايران؛ مطالعه موردى لبنان**، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).

- (۱۲) بی نام (۱۳۷۹). «روابط تاریخی و فرهنگی بین ایران و بیروت؛ رویکردها و تحولات فرهنگی جهان عرب»، ماهنامه رایزنی فرهنگی ایران در بیروت، شماره ۱۲، تیر و مرداد.
- (۱۳) داد اندیش، پروانه و احدی، افسانه (۱۳۹۰). «جایگاه دیپلماسی عمومی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه روابط خارجی، سال سوم، شماره اول.
- (۱۴) سرخیل، بهنام (۱۳۹۰). جایگاه رفتارهای حمایتگرانه بین المللی در اندیشه امام خمینی (ره) و تاثیر آن در پیشبرد سیاست خارجی ایران، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق(ع).
- (۱۵) سلیمانی زاده، داود (۱۳۸۷). انقلاب اسلامی و احیای هویت دینی شیعیان لبنان، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- (۱۶) فتاحی، حسن (۱۳۸۹). دیپلماسی حمایت در روابط بین الملل، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق(ع).
- (۱۷) کاظمی، علی اصغر (۱۳۶۹). نقش قدرت در جامعه روابط بین الملل، تهران: انتشارات قدس.
- (۱۸) گزارشات سالیانه کمیته امداد امام خمینی از ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۰ (۱۳۹۰). تهران: کمیته امداد امام خمینی (ره).
- (۱۹) لاریجانی، محمدجواد (۱۳۶۹). مقولاتی در استراتژی ملی، تهران: مرکز ترجمه و نشر کتاب.
- (۲۰) نای، جوزف (۱۳۸۶). قدرت نرم، ترجمه سید محسن روحانی و مهدی ذوالفقاری، تهران: دانشگاه امام صادق(ع) و پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج.

21) <http://www.farsnews.ir>

22) <http://www.emdad.ir>

23) <http://www.beirut.icro.ir>

24) <http://www.daavar.com>

25) <http://www.tpo.ir>